

Het Kalvarieraam in het Kasteel van Rumbeke. Sinds de creatie in de vijftiende eeuw, minstens zeven keer onder handen genomen... Nu voor eeuwig gerestaureerd?

Prof. Dr. Joost Caen

Het Caestere-kasteel te Rumbeke (deelgemeente van Roeselare in West-Vlaanderen) heeft meerdere gebrandschilderde glasramen. Het belangrijkste glasraam is een monumentaal, figuratief gebrandschilderd glas-in-loodraam met de voorstelling van Christus aan het kruis, gesitueerd in de huiskapel aan de oostzijde van het kasteel. Dit glasraam is het oudste glasraam dat we nu nog in situ aantreffen binnen de grenzen van het historische graafschap Vlaanderen. Verder bevinden zich in een ander raam van de kapel twee zeventiende eeuwse ovale medaillons, een vroeg-vijftiende eeuwse medaillonfragment en een paneel uit de negentiende of twintigste eeuw. In de galerij op de eerste verdieping zijn er vijf fragmentenramen.

Het huidige compositieschema van het kalvarieraam is klaarblijkelijk ontstaan in drie fasen. Het kernraam is te dateren tussen 1470 en 1490 en werd wellicht omstreeks 1477 vervaardigd naar aanleiding van het overlijden van de kasteelheer Jan van Langhemeersch. Het fraaie glasraam stelt Christus aan het kruis voor met naast hem de Heilige Maagd en de Heilige Johannes. Dit kernraam vertoont volgens wijlen Prof. Dr. M. Smeyers (K.U.L.) verwantschap met het oeuvre van miniaturist Willem Vrelant uit Brugge. De centrale scène is omzoomd met een later toegevoegde decoratieve omlijsting in de vorm van een triomfboog met bovenaan het wapenschild van de familie De Thiennes vastgehouden door twee schildhouders. Deze aanpassing in vroeg-renaissancestijl van het oorspronkelijke raam kan gedateerd worden rond 1535 en past hoogstwaarschijnlijk in de belangrijke verfraaiingswerken aan het kasteel die achterkleinzoon Thomas de Thiennes liet uitvoeren tussen 1535 en 1558. De omboording en de maniëristisch uitgevoerde schildhouders bevatten volgens Smeyers sterke gelijkenissen met het werk van de kunstenaars Bernard Van Orley en Jan Mone. De latijnse tekst onderaan werd toegevoegd tijdens de restauratie-interventie in 1887 door Arthur Theodoor Baron Verhaegen (1847-1917), glazenier te Gent (opvolger van Jean Baptiste de Béthune sinds 1876). Bij deze interventie werd zeker het onderste paneel 3 cm in de hoogte verkleind. Het is mogelijk dat ook de bovenste twee panelen werden aangepast.

Het huidige kalvarieraam is ca.145 cm hoog (middenmaat) en ca. 110 cm breed en is opgebouwd uit vijf panelen. De vensteropening in de kapel vertoont een sterk verlaagde spitsboog met een vloeiende, glooiende boogaanzet. Het bovenste paneel op zich, heeft deze afgeronde 'geboorte' echter niet, de overgang tussen de zijkant van het paneel en de spitsboog vormt immers een hoek, die echter na plaatsing verdwijnt in de slag van het venster. Het kernraam met de kalvarievoorstelling meet 86,7 cm op 100,1 cm en vertoont bovenaan een segmentboog.

De drie centrale fragmentenramen op de galerij zijn ook in 1887 vervaardigd. Deze werden samengesteld door Arthur Verhaegen naar aanleiding van de restauratie van het kalvarieraam. Ze bestaan gedeeltelijk uit scherven die afkomstig zijn van restauraties van de glasramen in de Jerusalemkerk te Brugge. Verder onderzoek wijst uit dat de fragmenten van diverse oorsprong zijn en lang niet allemaal uit monumentale contexten komen. Diverse scherven behoorden origineel tot het kalvarieraam en werden tijdens de jongste

conservatie-restauratiebehandeling zoveel mogelijk teruggeplaatst in het oorspronkelijke kalvarieraam.

Het kalvarieraam in de kapel heeft naast de drie hierboven aangehaalde fases ook diverse 'restauraties' ondergaan.

Uit chemische analyse tijdens de jongste behandeling (vooronderzoek in 1989 – behandeling in 1995-1996) blijkt dat er reeds tijdens de aanpassing van ca. 1535 ten minste één glasstuk uit het kernraam werd vervangen.

Verder vertoont het kernraam ook een interventie die vooraf gaat aan deze van Arthur Verhaegen in 1887. Deze reconstructie dateert vermoedelijk van de achttiende eeuw.

In het archief van architect Huib Hoste, nu in de K.U. te Leuven, bevindt zich een foto met de toestand van het glasraam in 1911-1912. Deze foto laat duidelijk zien hoe het glasraam er voor de calamiteiten van de Eerste Wereldoorlog uitzag. Tijdens de oorlog heeft het glasraam ernstige schade opgelopen en zonder twijfel heeft het glasraam na de oorlog herstellingen ondergaan.

De foto's uit het K.I.K. te Brussel, die dateren van 1943, laten opnieuw verregaande interventies zien in het kalvarieraam en in de fragmentenramen. Mogelijk zien we de herstellingen van na de Eerste Wereldoorlog en/of de restauraties die werden uitgevoerd na de zware beschietingen van het kasteel bij het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Op foto's gemaakt door fotograaf Demeester uit Assebroek (Brugge) in 1966 stellen we opnieuw interventies vast. Onder meer het hoofd van Johannes moet tussen 1943 en 1965 voorzien zijn geworden van breukloden.

Kort daarna loopt het glasraam opnieuw schade op door vandalisme ter hoogte van de benen van Christus en in het glasstuk ernaast. Deze schade wordt hersteld door glazenier Guy De Lodder uit Sint-Michiels (Brugge) in 1966. Vermoedelijk werd de beschermende buitenbeglazing aangebracht in 1968 nadat Jean Helbig de verregaande glasverwering van het glasraam in de uitgave van het Corpus Vitrearum aan de kaak stelt.

Nadat in oktober 1989 een uitgebreid vooronderzoek werd uitgevoerd, werd het glasraam gedemonteerd en verpakt in december 1991. Een grondige conservatie-restauratie van het kalvarieraam en de fragmentenramen had plaats tussen augustus 1995 en augustus 1996. Bij die gelegenheid zijn er twee fragmentenramen op de galerij bijgemaakt om nieuwe relictten van de recentste ingreep te bewaren. De ramen zijn bij de terugplaatsing allemaal voorzien van beschermende buitenbeglazing met niet reflecterend gelaagd glas.

Adres van het kasteel (beschermd als monument op 3 juli 1942)
Kasteel de Limburg-Stirum
Moorselesteenweg 2
8810 Roeselare-Rumbeke